

MATYLDA ZATORSKA

<https://orcid.org/0000-0003-0273-2662>

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego

Uwagi o feminizacji współczesnej polskiej prozy historycznej na przykładzie (o)powieści biograficznych

Remarks on the Feminisation of the Contemporary Polish Historical Prose on the Example of Biographical Novels

Słowa kluczowe: powieść historyczna, kobieta, feminizacja, herstoria

Key words: historical novel, woman, herstory, feminisation

Tematyka historyczna często pojawiała się i nadal pojawia w twórczości literackiej kobiet. Jednak w gatunku pisarstwa historycznego, uważanego powszechnie za „męski”, pisarki wydają się mniej widoczne (w kanonie na stałe zapisały się tylko dwie z nich – Zofia Kossak-Szczucka i Hanna Malewska). Tymczasem, jak wykazuje Lucyna Marzec, kobiece pisarstwo historyczne ma długą tradycję, która rozpoczęła się już w okresie oświecenia¹. Badaczka zwraca uwagę przede wszystkim na mniej znane pisarki i popularyzatorki, tworzące od okresu dwudziestolecia międzywojennego do czasów PRL i przybliży twórczość autorek koncentrujących się na historii uprzestrzennionej (związanej z konkretnym miejscem) oraz zbiografizowanej (związanej z konkretną osobą)².

To rozróżnienie pozostaje aktualne również dla twórczości pisarek podejmujących tematykę historyczną dzisiaj. Chciałabym skoncentrować uwagę na „biograficznej” gałęzi tego pisarstwa, którą Marzec określa jako nurt „herstoryczny” – stawiający w centrum uwagi postaci kobiece i ukazujący wydarzenia dziejowe z ich perspektywy. Jego źródło w polskiej tradycji literackiej badaczka lokuje na łamach czasopisma „Bluszcz” oraz w przedwojennej prasie kobiecej³. Nazwisk

¹ L. Marzec, *Przeszłość i historia w pisarstwie kobiet: miejsca i osoby*, w: *Polskie pisarstwo kobiet w wieku XX: procesy i gatunki, sytuacje i tematy*, red. E. Kraskowska i B. Kaniewska, Poznań 2015, s. 377 i późniejsze.

² Tamże, s. 378.

³ Tamże. Marzec wyraźnie podkreśla, że taką strategię w dwudziestolecium międzywojennym wybierali również mężczyźni, np. Stanisław Wasylewski, autor m.in. *Portretów pań wytwornych*

jego reprezentantek próżno szukać w polonistycznych sylabusach akademickich (choć na ich książki można natrafić w bibliotekach, pamiętają o nich również starsze czytelniczki). Marzec wymienia m.in. Hannę Muszyńską-Hofmannową, Gabriellę Pauszer-Klonowską, Ewę Nowacką, Jadwigę Żylińską i Halinę Auderską. Można uznać, że to w ich kręgu należy szukać filiacji, pokrewieństw i inspiracji dla współczesnych kobiet piszących o historii.

Bożena Karwowska w recenzji powieści Ewy Stachniak *Dysonans* (2007) wskazuje na jeszcze inne źródło inspiracji polskich pisarek, którym jest zachodnioeuropejska literatura historyczna o profilu feministycznym. Reprezentujące ten nurt książki wpisują kobiety w historię oraz przywracają ich obecność w sytuacjach historycznie niedopowiedzianych⁴. Badaczka przywołuje zagraniczne autorki, takie jak Tracy Chevalier (*Dziewczyna z perłą*, *Dziewczyna z muszlą*, *Płonął ogień twoich oczu*) i Philippa Gregory (cykl powieści o kobietach związanych z historią Anglii). Rzeczywiście, można zauważyć, że inspiracje ich twórczością są w polskiej literaturze widoczne nawet w szacie graficznej powieści⁵. Współczesne polskie pisarki świadomie realizują założenia herstorii, o czym świadczyć może wypowiedź Stachniak:

Dla mnie *herstory* jest naturalną konsekwencją potrzeby przemyślenia polskiej historii z mojego, a więc również kobiecego punktu widzenia. Myślę o historii jako narracji, w której nieustannie pytamy o to, kim jesteśmy. Odpowiadając, nie tylko określamy nasz stosunek do przeszłości i jej wpływu na teraźniejszość, ale także odkrywamy uwarunkowania i granice naszej tożsamości⁶.

Zdaniem Arkadiusza Bałajewskiego czyni tym samym ważne wyznanie o charakterze metodologicznym: „Taka definicja historii zakłada relatywność doświadczenia i ciągłą potrzebę interpretowania przeszłości na nowo, szczególnie z innych niż tradycyjne punktów widzenia”⁷. Powieściopisarka – Ewa Stachniak – mówi o głosach „postaci zmarginalizowanych, słabo dotąd ujawniających

(1932). Zob. L. Marzec, dz. cyt., s. 387. Współcześnie popularnonaukowe książki o kobietach w historii pisze m.in. Kamil Janicki, autor: *Dam Złotego Wieku* (2014), *Dam ze skazą* (2015) i *Żelaznych dam* (2016).

⁴B. Karwowska, *Romantyczny trójkąt miłosny*, „Fraza” 2011, nr 1(71), s. 314.

⁵Pojawia się również zainteresowanie pisarek podobną tematyką – na fali popularności tureckiego serialu *Wspaniałe stulecie* i związanych z nim książek ukazała się powieść Marii Paszyńskiej *Cień sultana* (2016), stanowiąca pierwszą część cyklu o Mehmedzie Sokollu, wezyrze na dworze Sulejmana Wspaniałego. Natomiast swoisty renesans epoki Tudorów w kulturze popularnej za sprawą cyklu powieściowego Philippy Gregory (szczególnie zekranizowanych *Kochanie króla*), serialu *Dynastia Tudorów* oraz trylogii Hilary Mantel – dwukrotnej laureatki Nagrody Bookera – poświęconej Thomasowi Cromwellowi, zaowocował na polskim rynku powieścią Magdaleny Niedźwiedzkiej *Królewska heretyczka* (2016) o losach Elżbiety I Tudor.

⁶*Gdzie jest ich głos? Z Ewą Stachniak rozmawia Marta Mizuro*, „Odra” 2010, nr 2, s. 74. Cyt. za: A. Bałajewski, *Rewizje romantyczne w prozie najnowszej*, „Pamiętnik Literacki” 2012, nr 1 (103), s. 148.

⁷Tamże.

się, słabo słyszalnych, w powieści z kolei owe nie pojawiające się albo nie dość dobrze słyszane głosy stara się wprowadzić w obręb dokonywanej rekonstrukcji przeszłości⁸. W ujęciu herstorycznym takimi „głosami” są przede wszystkim kobiety, chociaż pisarki nie rezygnują z kreacji męskich bohaterów, często rewidując ich utrwalone w kulturze wizerunki, oraz podejmują problematykę innych wykluczonych z oficjalnej historii mniejszości: etnicznych, religijnych i seksualnych.

W podobny sposób wypowiada się także najpopularniejsza obecnie autorka powieści historycznych, Elżbieta Cherezińska. Zapytana o zapomniane bohaterki polskiej historii, stwierdziła:

Jest ich bardzo wiele. Problem polega na tym, że Piastówny, a później Jagiellonki to były, jak to brzydko nazywam, dziewczyny na eksport. Nie zostawały żonami mężczyzn na dworze ojca, ale były wydawane za władców ościennych królestw i na obcych dworach działały politycznie i obyczajowo, dlatego tam mogła przetrwać pamięć o nich. Przykładem takiej Piastówny obecnej w świadomości Czechów jest Rikissa znana jako Ryksa Elżbieta, córka Przemysła II, króla Polski, żona Wacława II Przemyślidy, a później Rudolfa Habsburga, dwukrotna królowa Polski i Czech. Jest świetnie znana w Czechach, a zapomniana w Polsce. Wspomniała kobieta, której pamięć też przywracam w swoich powieściach⁹.

Tematyka historyczna zainteresowała także autorki głównego nurtu literatury¹⁰, czego przykładem jest Olga Tokarczuk i jej uhonorowane Nagrodą Nike monumentalne *Księgi Jakubowe* (2014), a także Małgorzata Saramonowicz, która po dziesięciu latach milczenia opublikowała dwa tomy zapowiadanych jako trylogia historyczno-fantastyczna *Xiąg Nefasa* (2015, 2017). We wrześniu 2017 roku ukazała się także długo oczekiwana książka Anny Brzezińskiej, cenionej pisarki *fantasy*, *Córki Wawelu*, przedstawiająca w barwny sposób losy sióstr Zygmunta Augusta – Anny, Zofii i Katarzyny opowiedziane z perspektywy dworskiej karlicy Dosieczki.

Skupię uwagę na autorkach specjalizujących się w opowiadaniu o przeszłości. Najgłośniejszą z nich pozostaje wciąż, wspomniana Cherezińska, której sławę przyniosły powieści awanturczo-przygodowe z elementami *fantasy*¹¹. Jest ona również autorką obyczajowej sagi historycznej *Północna droga* (2009–2012)

⁸Tamże.

⁹Nie można opowiadać o swojej historii przeciwko innym. Między dumą a pychą jest wielka przepaść. Z Elżbietą Cherezińską rozmawia Anna Sobańda, <http://kultura.dziennik.pl/ksiazki/artykuly/532611,elzbieta-cherezinska-autorka-krolowej-i-hardej-o-pisaniu-o-polskiej-historii.html> [dostęp: 28.05.2017].

¹⁰To zjawisko można również zauważyć w przypadku pisarzy – Jacek Dehnel jest autorem dwóch powieści na kanwie biografii postaci historycznych *Saturn. Czarne obrazy z życia mężczyzn z rodziny Goya* (2011) i *Matka Makryna* (2014), powieść historyczną *Warunek* (2005) ma na swoim koncie Eustachy Ryłski.

¹¹Jej sztandarowym cyklem jest trylogia *Odrodzone królestwo*, złożona z powieści *Korona śniegu i krwi* (2012), *Niewidzialna korona* (2014) i *Płomienna korona* (2017). Napisała również *Grę w kości* (2010), *Legion* (2013) oraz *Turniej cieni* (2015).

oraz dylogii o piastowskiej księżniczce Świętosławie, którą można wpisać w biograficzny nurt kobiecego pisarstwa historycznego. Obok niej należy wyróżnić Ewę Stachniak. Pisarka mieszka w Kanadzie, opublikowała w języku angielskim i w polskich autoryzowanych przekładach pięć powieści osnutych na kanwie biografii znanych kobiet: *Ogród Afrodyty* (wyd. pol. 2005), *Dysonans* (2007), *Katarzyna Wielka. Gra o władzę* (wyd. pol. 2012), *Cesarzowa nocy* (wyd. pol. 2014). Ostatnia z nich *Bogini tańca* (wyd. pol. 2017) jest poświęcona Bronisławie Niżyńskiej, zapomnianej dziś wybitnej tancerce i choreografce, pozostającej w cieniu sławniejszego brata Wacława.

O ile Cherezińską trudno uznać za reprezentantkę nurtu herstorycznego (choć można do niego zaliczyć z jej bogatego dorobku dwa pierwsze tomy *Północnej drogi – Saga Sigrun* i *Ja jestem Haldred* oraz dylogię *Harda* i *Królowa*), o tyle Stachniak jest niemal modelową jego przedstawicielką. Interesują ją kobiety niejednoznaczne, z których utrwalonym w kulturze wizerunkiem stara się zerwać i przedstawić go z innej, bardziej nowoczesnej perspektywy.

To jedyne współczesne „specjalistki od powieści historycznej”, które dostrzegają literaturoznawcy oraz krytycy. Chciałabym zwrócić uwagę na autorki popularnych powieści biograficznych, bowiem uważam ten nurt za szczególnie charakterystyczny dla współczesnego kobiecego pisarstwa historycznego. Biografie znanych kobiet przedstawiają m.in. Renata Czarnecka, która osadza akcję swoich utworów w dwóch epokach historycznych – czasach ostatnich Jagiellonów: (*Królowa w kolorze karminu*, 2008; *Signora Fiorella. Kapeluszniczka królowej Bony*, 2010; *Barbara i król. Historia ostatniej miłości Zygmunta Augusta*, 2013; *Księżna Mediolanu*, 2015; *Madonny z Bari*, 2016) i podczas insurekcji kościuszkowskiej (*Pożegnanie z ojczyzną. Rok 1793*, 2011; *Pod sztandarem miłości. Rok 1784*, 2012), Kornelia Stepan (*Zona astronoma. Historia Elżbiety Katarzyny Heweliusz*, 2011; *Świat królowej Marysieńki*; 2015) czy Izabela Szolc (*Jehanne*, 2004).

Warszawska oficyna Rytm wydaje od pewnego czasu serię powieści biograficznych poświęconych znanym postaciom historycznym. Nie są one udane artystycznie, reprezentują najczęściej tradycyjny model powieści biograficznej, z narracją trzecioosobową i wszechwiedzącym narratorem (rzadko pojawia się narracja personalna). Zwracają uwagę schematyzm układu zdarzeń, powierzchowne charakterystyki bohaterów oraz niewyszukany styl. To cechy charakterystyczne dla twórczości wszystkich autorów i autorek serii. Dla porównania, Ewa Stachniak często komplikuje narrację, wprowadzając retrospekcje, oraz prezentuje wydarzenia z kilku punktów widzenia, co pozwala jej pogłębić sylwetki psychologiczne protagonistek. Ponadto wybór bohaterek, kolejność ich losu ilustrują wielki temat jej pisarstwa, jakim wydaje się zagadnienie kobiecej migracji i emigracji, dylematy obcości i asymilacji w obcych, często nieprzyjaznych środowiskach.

W biograficznej serii wydawnictwa Rytm intryguje ciekawy dobór bohaterów i bohaterek utworów. Publikuje tu m.in. Alina Zerling-Konopka, która konsekwentnie wybiera zapomniane postacie z dziejów Polski, co zaskakujące – ze

względu na raczej konserwatywno-patriotyczny profil wydawnictwa – są to osoby niekiedy kontrowersyjne (taką postacią z pewnością był książę Jerzy Marcin Lubomirski¹²). Pisarka opublikowała dotąd powieści: *Warna* (2011), *Elżbieta, matka królowej Jadwigi* (2015), *Izabela Jagiellonka. Los tak chciał* (2016), *Rozalia Lubomirska. Kwiat Podola* (2016), *Hulaka. Książę Jerzy Marcin Lubomirski* (2017). Również portret króla Władysława Warneńczyka (1424–1444) jej autorstwa odbiega od utrwalonego w kulturze, bowiem przedstawiła go jako homoseksualistę¹³. Choć głównymi bohaterami książek Zerling-Konopki często są mężczyźni, pojawiają się w nich mniej znane odbiorcom literatury popularnej postaci kobiet o interesujących życiorysach (np. Ewa Frank¹⁴, królowa Zofia Holszańska¹⁵).

Powieść *Elżbieta, matka królowej Jadwigi* przedstawia losy Elżbiety Bośniaczki (1340–1387), która po śmierci męża panowała na Węgrzech jako regentka. Była matką węgierskiej królowej Marii oraz polskiej królowej Jadwigi i doprowadziła do znaczących zmian w planach politycznych męża¹⁶. Została przez pisarkę sportretowana jako osoba namiętna, żądna władzy, dumna, kierująca się w polityce resentymentami i emocjami. Takie ujęcie sprzyja utrwalaniu stereotypu, że kobiety ze względu na swoją płć nie nadają się do sprawowania rządów i nie potrafią stworzyć spójnej politycznej wizji. Trudności panowania Bośniaczki wynikają w powieści z jej nieprzygotowania do pełnienia roli władczyni oraz ogromnego oporu, jaki budziła w węgierskich możnowładcach kobieca emancypacja polityczna. Zapowiedzią tragicznych losów Elżbiety, zamordowanej przez politycznych przeciwników na oczach córki, jest postać Joanny Neapolitańskiej (1326–1382)¹⁷, samodzielnie władającej Królestwem Neapolu. Zerling-Konopka przypomina też Elżbietę Łokietkównę (1305–1380), teściową Joanny i Elżbiety Bośniaczki, która zdobyła duże polityczne wpływy. Ilustruje w ten sposób dwa rodzaje kobiecej władzy. Synowe Łokietkówny przekroczyły role zarezerwowane

¹² Żył w latach 1738–1811, magnat, poseł sejmowy, konfederat barski, po upadku Rzeczypospolitej pozostający na usługach Rosji. Pod koniec życia wstąpił do sekty frankistów. Miał opinię warchoła i rozpustnika. Zob. W. Szczygielski, *Jerzy Marcin Lubomirski herbu Szreniawa*, <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jerzy-marcin-lubomirski-h-szreniawa> [dostęp: 28.07.2017].

¹³ Orientacja seksualna tego władcy była, skądinąd, wielokrotnie dyskutowana. Zob. I. Kienzler, *Władysław Warneńczyk. Król, który „kochał inaczej”?*, w: tejsze, *Jagiellonowie. Miłosne sekrety wielkich dynastii*, Warszawa 2017, s. 129–144; A. Wolnicka, *Czy Władysław Warneńczyk był gejem*, <http://ciekawostkihistoryczne.pl/2017/05/04/czy-wladyslaw-warnenczyk-byl-gejem/> [dostęp: 29.07.2017].

¹⁴ Córka przywódcy frankistów Jakuba Franka, jedna z bohaterek *Ksiąg Jakubowych* Olgi Tokarczuk.

¹⁵ Matka Władysława Warneńczyka, ostatnia żona Władysława Jagiełły.

¹⁶ Ludwik Andegaweński zdecydował, że na tronie polskim zasiądzie Maria, a na węgierskim Jadwiga. Elżbieta zmieniła również ułożone przez męża plany matrymonialne córek. Zob. E. Rudzki, *Polskie królowe*, t. 1, Warszawa 1990, s. 47–62.

¹⁷ Ta źle przez historyków oceniana władczyni jest bohaterką opowiadania Izabeli Szolc *Danse macabre* ze zbioru *Jehanne* (2004), w którym została ukazana jako kobieta rozpustna, niezainteresowana sprawami państwa.

w ich czasach dla kobiet – zapragnęły panować samodzielnie, zaś ona sama rządziła za kulisami i taki sposób sprawowania władzy nie budził sprzeciwu. Joanna i Elżbieta stawały się na równi z władcami, we własnej ocenie niczym się od nich nie różniły. Pisarka na ich przykładzie przedstawia tragiczne losy tych kobiet z rodzin panujących, które nie chciały podporządkować się patriarchatowi utożsamianemu przez wieki z naturalnym porządkiem.

Podobnie jak w powieści o Izabeli, ukochanej córce królowej Bony, Zerling-Konopka zwraca uwagę na matrylinearną linię rządów kobiet – zarówno Jadwiga Andegaweńska, jak i Izabela zasiadły na tronach w wyniku politycznych zabiegów ich matek, nie ojców. Szkoda, że nie rozwija tego wątku. Nazbyt powierzchownie, konwencjonalnie i bezkonfliktowo przedstawia również wzajemne relacje matek i córek.

W biograficznej serii Rytmu wydają również inne autorki. Katarzyna Bodziachowska napisała powieści *Księżna Izabela Czartoryska* (2015) oraz *Wieniawski. Droga do gwiazd* (2015) i *Jacek Malczewski – zaklęty u źródła* (2016), natomiast Aleksandra Katarzyna Maludy jest autorką *Podwójnego życia Nawojki* (2017). Ostatnia książka powstała na kanwie legendy o Nawojce, uważanej za patronkę polskich emancypantek¹⁸. Opowieść o dziewczynie studiującej w męskim przebraniu w Akademii Krakowskiej, a po zdemaskowaniu zesłanej do klasztoru (w powieści to miejsce znaczące, Nawojka trafia bowiem do staniąteckich benedyktynek¹⁹), pisarka wplotła w dzieje wojny polsko-krzyżackiej. Pojawiają się także mało znane księżne i księżniczki mazowieckie (Nawojka trafia na dwór Aleksandry Olgierdówny, siostry Władysława Jagiełły, jest towarzyszką jej córek). Powieść nie wyróżnia się formalnie, powieliła konwencjonalną wersję legendy. Na uwagę zasługują natomiast sceny, w których Nawojka po tragicznej śmierci brata wypowiada się z męskiej perspektywy i nie tyle udaje Jakuba, co się nim staje. Maludy nie wykorzystała potencjału swojego pomysłu – „mężczyzna” w Nawojce ożywa wyłącznie w epizodach związanych z nauką i polityką, zaś „kobieca” część jej natury ilustrują momenty intymne i powiązane z emocjami, co utrwała stereotypowe wizerunki płci. Pisarka wprowadza swoją bohaterkę w centrum późnośredniowiecznych dyskusji o kobietach, prezentując szerokie spektrum ówczesnych męskich mizoginistycznych poglądów. Jednak osamotniona Nawojka, której brakuje argumentów na obronę swojej płci²⁰, przegrywa i wycofuje się z publicznej dyskusji. Maludy nie umieszcza

¹⁸ Zob. M. Bogucka, *Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*, Warszawa 2005, s. 218. Maria Krüger poświęciła jej opowiadanie *Jadwisia, córka Nawoja* z tomu *Złota korona. Opowiadania z historii Polski* (1967).

¹⁹ Klasztor w Staniątkach jest najstarszym klasztorem benedyktyńskim w Polsce.

²⁰ Pisarka przedstawia dysputę o kobietach bardzo powierzchownie, sięgając wyłącznie do poglądów głoszonych przez mężczyzn. Nie nawiązała np. do toczącej się na zachodzie Europy na początku XV wieku dyskusji *Querelle des dames*, która dotyczyła praw kobiet, a szczególnie ich prawa do edukacji. Brały w niej aktywny udział kobiety, na czele z Christine de Pisan. Zob. m.in. M. Wrześniak, *Średniowieczna wizja miasta idealnego w Cité des Dames Christine de Pisan*, w: *Architektura znaczeń*, red. A. Czyż, J. Nowiński, M. Wiraszka, Warszawa 2011, s. 392–401.

jej bowiem w tradycji kobiecego intelektualizmu (wspomina jedynie o świętej Hildegardzie z Bingen).

Znane bohaterki historii inspirują również Janinę Lesiak, autorkę powieści: *Wspomnienie o Cecylii, smutnej królowej* (2015), *Miłosna karetta Anny J.* (2016) oraz *Dobrawa pisze CV* (2016). Celem pisarki, co deklaruje w okładkowych blurbach, jest „portretowanie niezwykłych i mało znanych kobiet, które chce opisać i po swojemu odkryć”. Lesiak zadaje w swoich utworach ważne pytania o status kobiet w dziejach. Pierwszą powieść poświęciła żonie Władysława IV Wazy, Cecylii Renacie, ukazując królową u schyłku życia. Przedstawia ją jako osobę pozbawioną wsparcia męża, nieśmiałą, niezwykle samotną i wyobcowaną. Opisu jej trzydniową agonię²¹, zwraca uwagę na rzadko eksponowany w pisarstwie historycznym problem poświęcenia się władczyni dla dobra dynastii. Znikają z kronik, gdy umierają podczas porodu lub w położu, zwykle osamotnione, są szybko zastępowane kolejnymi żonami. Postać Cecylii Renaty staje się swoistym medium; pisarka przypomina w tej powieści wiele innych kobiet z rodu Habsburgów, które były żonami polskich władców. Duchy poprzedniczek nawiedzające królową w agonii stają się przyczynkiem do surowej oceny matrymonialnej polityki prowadzonej w dawnych epokach.

Lesiak poświęciła uwagę dwóm kobietom obecnym już wcześniej w polskiej literaturze, ale przeniosła je z drugiego planu do centrum opowieści. Powieściowa biografia żony Mieszka I Dobrawy zawiera również przypomnienie innych kobiet, które brały aktywny udział we wprowadzaniu w Europie chrześcijaństwa – królowych, księżnych i mniszek. Pisarka oddała głos księżnej, której historiografia przyznaje znaczącą, lecz wyłącznie symboliczną rolę w chrystianizacji państwa Piastów. Wyraźnie podkreśliła znaczenie kobiet we wprowadzaniu chrześcijaństwa, rozumianego jako akt wiary, ale również polityczna i kulturowa misja:

chyba nie do końca rozumiał, co czyni, kiedy kazał jej naśladować święte: Agnieszkę, Łucję, Agatę, Cecylię, Małgorzatę i wiele innych, które poświęciły się Bogu i poświęciły życie dla wiary. Nie pojął, że w tej właśnie chwili dobrowolnie oddaje jej część swojej władzy i przywilejów, że powiększa grono niewiast dumnych, nieustępliwych i mądrych²².

Lesiak – przyjmując punkt widzenia Régine Pernoud – przyznaje chrześcijaństwu istotną rolę w upodmiotowieniu kobiet. Interpretowane w takim duchu chrześcijaństwo daje im możliwość służby Bogu nie tylko modlitwą, lecz także publiczną aktywnością: dobroczynnością, fundowaniem szpitali, opieką nad chorymi. Kobietom dana jest również możliwość edukacji i intelektualnego rozwoju.

²¹ Prawdopodobnie przyczyną problemów zdrowotnych władczyni była choroba weneryczna, którą zaraził ją mąż. Ostatnie ich dziecko, martwo urodzone, nosiło ślady zniekształcenia przez syfilis. Zob. D. Żołądź-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2006, s. 61.

²² J. Lesiak, *Dobrawa pisze CV*, Warszawa 2016, s. 72.

ju. Te ostatnie aspekty chrześcijaństwa mocno eksponują współczesne powieści osadzone w czasach średniowiecza. Na ważność klasztorów jako miejsc kobiecej emancypacji, w którym istniała możliwość rozwoju intelektualnego, zwracają uwagę także historyczki²³. W Polsce prekursorką takiego ujęcia średniowiecza była Jadwiga Żylińska i jej śladem podążają współczesne pisarki²⁴.

Kobiety są we współczesnej powieści historycznej coraz bardziej widoczne. Można zatem zasadnie mówić o feminizacji gatunku. Świadczy o tym zarówno powiększająca się stale liczba autorek popularnych powieści historycznych, jak i rosnące zainteresowanie kobietą czasów dawnych jako tematem literackim²⁵. W powieściach historycznych pisanych przez współczesne autorki uwidaczniają się postulaty krytyki feministycznej, takie jak odzyskiwanie historii kobiet przez wypełnianie białych plam w dziejach oraz zmiana punktu widzenia, pozwalająca na przedstawianie ich aktywności w obszarach dotąd uznawanych za męskie. Pojawiają się tematy nieoczywiste, a także rewizja utrwalonych w historii wizerunków znanych postaci. Niestety, artystyczny poziom polskich powieści poświęconych kobietom i pisanych przez kobiety często jest niski. Obok wyraźnej feminizacji historii można w nich dostrzec schematyczność fabuły, powielanie stereotypów oraz niewykorzystywanie – lub tylko częściowe spożytkowanie – potencjałów kryjących się w skomplikowanych i niekiedy jedynie cząstkowo rozpoznanych biografiach znanych kobiet.

Pisarki chętnie korzystają z konwencji romansu, rezygnują z pogłębiania trudniejszych i bardziej kontrowersyjnych wątków, a poprzestają na ich sygnalizowaniu lub uproszczeniu. Portrety bohaterek są mało wyraziste, jednoznaczne i nieskomplikowane psychologicznie (to *casus* wszystkich powieści autorek z serii biograficznej oficyny Rytm). Często spotykane uwspółcześnienie ich wizerunku, choć znosi dystans czasowy, ujawnia prezentystyczne mechanizmy kreowania obrazu historii (jest to charakterystyczne dla powieści Janiny Lesiak).

Przekształcanie tradycyjnych narracji, przepisywanie uniwersalnych opowieści i przywracanie pamięci o kobietach w historii to najważniejsze zadania herstorii, która zrodziła się z zadania sobie przez kobiety w XX wieku pytań o miejsce i rolę ich przodków w dziejach ludzkości. Jednak – jak twierdzi Lucyna Marzec

²³ Régine Pernoud w studium *Kobieta w czasach katedr* (wyd. pol. 1990) podkreśla kulturotwórczą oraz polityczną rolę klasztorów w Europie Zachodniej. Natomiast Michelle Perrot wskazuje na dwoiste oblicze zgromadzeń żeńskich: „kobiece klasztory były miejscem zesłania i zamknięcia, ale także azylu przed władzą mężczyzn, w którym można przyswajać wiedzę, a także tworzyć”. Zob. teŹe, *Moja historia kobiet*, przeł. M. Szafrńska-Brand, Warszawa 2009, s. 100. Podobne stanowisko przyjęła Maria Bogucka w pracy *Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*.

²⁴ Klasztor jako kobiecy uniwersytet pojawia się w powieści Andrzeja Sapkowskiego *Boży bojownicy* (2008).

²⁵ O kobietach – bohaterkach współczesnej powieści historycznej pisałam także w szkicu *Bohaterki polskiej powieści historycznej po 1989 roku*, który ukaże się w tomie *Kobieta niepoznana na przestrzeni dziejów*, red. A. Miączewska, A. Obara-Pawłowska, D. Wróbel, Lublin 2017, s. 375–385.

– „nie każda herstoria wyrasta z feministycznych inklinacji”²⁶. Podobny wniosek można wysnuć z lektury wielu opublikowanych w ostatniej dekadzie biograficznych powieści historycznych kobiet. Są „sfeminizowane” i często „feminocentryczne”, natomiast trudno je określić jako feministyczne. Z grona pisarek wymienionych w tym szkicu za jedyną autorkę reprezentującą ten nurt można uznać Ewę Stachniak.

Bibliografia

Źródła

- Bodziachowska Katarzyna, *Jacek Malczewski – zaklęty u źródła*, Warszawa 2017.
- Bodziachowska Katarzyna, *Księżna Izabela Czartoryska*, Warszawa 2014.
- Bodziachowska Katarzyna, *Wieniawski. Droga do gwiazd*, Warszawa 2015.
- Cherezińska Elżbieta, *Gra w kości*, Poznań 2010.
- Cherezińska Elżbieta, *Harda*, Poznań 2016.
- Cherezińska Elżbieta, *Korona śniegu i krwi*, Poznań 2012.
- Cherezińska Elżbieta, *Królowa*, Poznań 2016.
- Cherezińska Elżbieta, *Niewidzialna korona*, Poznań 2014.
- Cherezińska Elżbieta, *Płomienna korona*, Poznań 2017.
- Czarnecka Renata, *Królowa w kolorze karminu*, Kraków 2008.
- Czarnecka Renata, *Pod sztandarem miłości. Rok 1794*, Warszawa 2012.
- Czarnecka Renata, *Pożegnanie z Ojczyzną. Rok 1793*, Warszawa 2011.
- Czarnecka Renata, *Signora Fiorella. Kapeluszniczka królowej Bony*, Wrocław 2010.
- Lesiak Janina, *Dobrawa pisze CV*, Warszawa 2016.
- Lesiak Janina, *Miłosna karetka Anny J.*, Warszawa 2016.
- Lesiak Janina, *Wspomnienie o Cecylii, smutnej królowej*, Warszawa 2015.
- Maludy Aleksandra Katarzyna, *Podwójne życie Nawojki*, Warszawa 2017.
- Niedźwiedzka Magdalena, *Królewska heretyczka*, Warszawa 2016.
- Paszyńska Maria, *Cień sultana*, Warszawa 2016.
- Stachniak Ewa, *Cesarzowa nocy. Historia Katarzyny Wielkiej*, tłum. autoryz. Nina Dzierżawska, Kraków 2014.
- Stachniak Ewa, *Katarzyna Wielka. Gra o władzę*, tłum. autoryz. Ewa Rajewska, Kraków 2012.
- Stachniak Ewa, *Ogród Afrodyty*, przeł. Bożenna Stokłosa, Warszawa 2014.
- Stepan Kornelia, *Świat królowej Marysienki*, Warszawa 2013.
- Stepan Kornelia, *Żona astronoma. Historia Elżbiety Katarzyny Heweliusz*, Wrocław 2010.
- Szolc Izabela, *Jehannette*, Warszawa 2004.
- Tokarczuk Olga, *Księgi Jakubowe*, Kraków 2014.
- Zatorska Matylda, *Bohaterki polskiej powieści historycznej po 1989 roku*, w: *Kobieta niepoznana na przestrzeni dziejów*, red. Anna Miączewska, Anna Obara-Pawłowska, Dariusz Wróbel, Lublin 2017.
- Zerling-Konopka Alina, *Elżbieta, matka królowej Jadwigi*, Warszawa 2015.
- Zerling-Konopka Alina, *Hulaka. Księżę Jerzy Marcin Lubomirski*, Warszawa 2017.
- Zerling-Konopka Alina, *Izabela Jagiellonka. Los tak chciał*, Warszawa 2016

²⁶ L. Marzec, dz. cyt., s. 390.

Zering-Konopka Alina, *Rozalia Lubomirska. Kwiat Podola*, Warszawa 2016.
 Zerling Konopka Alina, *Warna*, Gdańsk 2011.

Opracowania

- Bagłajewski Arkadiusz, *Rewizje romantyczne w prozie najnowszej*, „Pamiętnik Literacki” 2012, nr 1 (103).
- Bogucka Maria, *Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*, Warszawa 2005.
Gdzie jest ich głos? Z Ewą Stachniak rozmawia Marta Mizuro, „Odra” 2010, nr 2.
- Karwowska Bożena, *Romantyczny trójkąt miłosny*, „Fraza” 2011, nr 1 (71).
- Kienzler Iwona, *Jagiellonowie. Miłosne sekrety wielkich dynastii*, Warszawa 2017.
- Marzec Lucyna, *Przeszość i historia w pisarstwie kobiet: miejsca i osoby*, w: *Polskie pisarstwo kobiet w wieku XX: procesy i gatunki, sytuacje i tematy*, red. Ewa Kraskowska i Bogumiła Kaniewska, Poznań 2015.
- Pernoud Regine, *Kobieta w czasach katedr*, przeł. Iwona Badowska, Warszawa 1990.
- Perrot Michelle, *Moja historia kobiet*, przeł. Maria Szafrńska-Brand, Warszawa 2009.
- Rudzki Edward, *Polskie królowe*, t. 1, Warszawa 1990.
- Wrześniak Maria *Średniowieczna wizja miasta idealnego w Citè des Dames Christine de Pizan*, w: *Architektura znaczeń*, red. Anna Sylwia Czyż, Janusz Nowiński, Marta Wiraszka, Warszawa 2011.
- Żołądź-Strzelczyk Dorota, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2006.

Źródła internetowe

- Nie można opowiadać o swojej historii przeciwko innym. Między dumą a pychą jest wielka przepaść*. Z Elżbietą Cherezińską rozmawia Anna Sobańda, http://kultura.dziennik.pl/ksiazki/artykuly/532611_elzbieta-cherezinska-autorka-krolowej-i-hardej-o-pisaniu-o-polskiej-historii.html [dostęp: 28.05.2017].
- Szczygielski Waclaw, *Jerzy Marcin Lubomirski herbu Szreniawa*, <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jerzy-marcin-lubomirski-h-szreniawa> [dostęp: 28.07.2017].
- Wolnicka Agnieszka, *Czy Władysław Warneńczyk był gejem*, <http://ciekawostkihistoryczne.pl/2017/05/04/czy-wladyslaw-warnenczyk-byl-gejem/> [dostęp: 29.07.2017].

Summary

This paper is concerned with the feminisation of contemporary Polish historical novel, especially of its biographical variant. Transforming traditional narratives and restoring the memory of women in history are the most important tasks of herstory, a discipline born in the twentieth century out of the question about the role and place of women in the history of humankind. The author of this paper pays particular attention to the texts of popular culture, especially biographical novels about women written by female writers, such as Ewa Stachniak, Janina Lesiak and Alina Zerling-Konopka. Historical novels written by female authors bring into sharp focus the postulates of feminist literary criticism, such as reclaiming the history of women by filling in the gaps in historical narratives and shifting the point of view, which allows for the depiction of the activity of women in the fields traditionally considered male. What emerges from such novels are unobvious themes, but also the revision of the solidified images of famous figures. However, a considerable number of those texts does not translate into their artistic merit.